مەدىنىدە نازىل بولغان | سۈرە مۇززەممىل | 20 ئايەت

مۇزەممىل ۋە مۇددەسسىر سۈرىلىرىنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى توغرىسىدا

ئىمام ئەبۇبەكرى بەززار، جابىرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قۇرەيشلەر بىر كۈنى ئۆزلىرىنىڭ يىغىن زالىغا توپلىشىپ: مۇھەممەدكە بىر ئىسىم قويۇڭلار، بۇ ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېتىشىنى توسيالايسىلەر، دېيىشتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى: مۇھەممەدنى كاھىن، دەيلى دېيىشتى. بەزىلىرى: ئۇ كاھىن ئەمەس ئۇنى مەجنۇن دەيلى، دېدى. بەزىلىرى: ئۇ مەجنۇن ئەمەس ئۇنى سېھىرگەر دەيلى، دېدى. يەنە بەزىلىرى ئۇ سېھىرگەر ئەمەس دېدى. ئاخىرىدا مۇشرىكلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا سېھىرگەر دېگەن بەتنامنى چاپلاشقا كېلىشىۋېلىپ تارقىلىپ كېتىشتى. بۇ خەۋەر پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يېتىپ باردى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام كىيىمگە يۆگىنىپ چۈمكىنىۋالغان ئىدى. شۇنىڭ بىلەن جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام الله نىڭ دەرگاھىدىن مۇززەممىل ۋە مۇددەسسىر سۈرىلىرىنى ئېلىپ چۈشتى.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ (١) قُمِ ٱلَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا (٢) نِّصْفَهُۥٓ أَوِ ٱنقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا (٣) أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ
ٱلْقُرْءَانَ تَرْتِيلًا (٤) إِنَّا سَنُلْقِى عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا (٥) إِنَّ نَاشِئَةَ ٱلَّيْلِ هِىَ أَشَدُّ وَطْـًٔا وَأَقْوَمُ قِيلًا
(٦) إِنَّ لَكَ فِى ٱلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا (٧) وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا (٨) رَّبُّ ٱلْمَشْرِقِ
وَٱلْمَغْرِبِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱتَّخِذْهُ وَكِيلًا (٩)

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان الله نىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

ئى كىيىمگە يۆگىنىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!)[1]. كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ناماز ئوقۇغىن، قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە ـ دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن[2–4]. ساڭا ھەقىقەتەن تەنتەنىلىك قۇرئاننى نازىل قىلىمىز[5]. شۈبھىسىزكى، كېچىنىڭ قىيامى (يەنى كېچىدە كىشىنىڭ ئىبادەت قىلىشى ئۇچۇن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ تۇرۇشى) ئەڭ مۇۋاپىقتۇر، (تىنچ بولغانلىقى ئۇچۇن) كېچىنىڭ قىرائىتى ئەڭ توغرا بولىدۇ[6]. ھەقىقەتەن كۈندۈزى ئىش بىلەن ئالدىراش بولىسەن، (شۇڭا ئىبادەتكە) كېچىسى بېرىلگىن[7]. پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى ياد

www.munber.org

ئەتكىن (ئىبادىتىڭدا) ئۇنىڭغا تولۇق يۈزلەنگىن[8]. ئۇ مەشرىقنىڭ ۋە مەغرىبنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنى ھامىي قىلىۋالغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى ئۇنىڭغا تاپشۇرغىن)[9].

كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈشكە بۇيرۇش توغرىسىدا

الله تائالا بۇ ئايەتلەردە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى يۆگىنىۋالغان يۆگەنچىسىنى تاشلاپ، كېچىدە غالىب ۋە بۈيۈك پەرۋەردىگارىغا ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن تۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ. بۇ ھەقتە الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنىڭ يانلىرى ئورۇن - كۆرپىدىن يىراق بولىدۇ (يەنى ئۇلار كېچىسى ئىبادەت قىلىپ ئاز ئۇخلايدۇ)، ئۇلار پەرۋەردىگارىنىڭ (ئازابىدىن) قورقۇپ، (رەھمىتىنى) ئۈمىد قىلىپ ئۇنىڭغا دۇئا قىلىدۇ، ئۇلارغا بىز رىزىق قىلىپ بەرگەن نەرسىلەردىن (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىدۇ﴾[1] پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام الله تائالا بۇيرۇغان ئىشتا چىڭ تۇرۇپ، ھەر كېچىدە ئىبادەت قىلىش ئۈچۈن تۇراتتى. ئۇ چاغلاردا كېچىدە ناماز ئوقۇش پەقەتلا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغىلا پەرز ئىدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ساڭا نەپلە (ئىبادەت) بولۇشى ئۈچۈن، كېچىنىڭ بىر قىسمىدا (ناماز ئوقۇشقا، قۇرئان ئوقۇشقا) ئويغانغىن، (ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭنىڭ سېنى مەدھىيىلىنىدىغان ئورۇنغا (يەنى بۈيۈك شاپائەت ماقامىغا) تۇرغۇزۇشى مۇھەققەقتۇر﴾[2]. الله تائالا بۇ ئورۇندا كېچىدە تۇرۇپ ئىبادەت قىلىدىغان ۋاقىتنىڭ مىقدارىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: **﴿ئى كىيىمگە يۆگىنىۋالغۇچى (پەيغەمبەر!)﴾** ئىبنى ئابباس، زەھھاك ۋە سۇددى قاتارلىقلار ئۇ ئايەتنى: ئى ئۇخلىۋالغۇچى پەيغەمبەر! دەپ تەپسىر قىلغان.

﴿كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ناماز ئوقۇغىن﴾ يەنى بىز سېنى كېچىنىڭ يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ كۆپرەكىدە ئورنىڭدىن تۇرۇپ ئىبادەت قىلىشقا بۇيرىدۇق. بۇ ۋاقىتلارنىڭ قايسىسىغا ئەمەل قىلىپ ئىبادەت قىلساڭ ساڭا ھېچ گەپ يوق.

قۇرئاننى تىلاۋەت قىلىشنىڭ ئۇسۇلى توغرىسىدا

﴿قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە - دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن﴾ يەنى قۇرئاننى ئاستا - ئاستا ئوقۇغىن. چۈنكى، مۇنداق ئوقۇشنىڭ قۇرئاننى چۈشىنىشكە ۋە ئۇ ھەقتە پىكىر قىلىشقا ياردىمى بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قۇرئاننى ھەقىقەتەن ئەنە شۇنداق ئۇسۇلدا ئوقۇيتتى. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام سۈرىلەرنى دانە - دانە ۋە ئوچۇق قىلىپ ئوقۇيتتى. بۇنداق ئوقۇغانلىقتىن ھەتتا ئۇ ئوقۇۋاتقان سۈرە ئۇزۇن سۈرىدەك بىلىنىپ كېتەتتى.

ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلىدۇكى، ئەنەس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىرائىتى توغرۇلۇق سورالغاندا "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ" نىڭ ھەر بىر سۆزىنى دانە - دانە قىلىپ، سوزۇپ ئوقۇپ چۈشەندۈرۈپ قويغان.

ئىبنى جۇرەيج ئىبنى، ئەبۇمۇلەيكەنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئۈممۇ سەلەمەدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قىرائىتى ھەققىدە سورالغاندا، ئۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىرائەت

---

[1] سۈرە سەجدە 16 - ئايەت.
[2] سۈرە ئىسرا 79 - ئايەت.

www.munber.org

قىلغانىدا ئايەتمۇ - ئايەت ئوقۇپ ئايەتلەر ئارىسىنى ئۈزۈپ قىرائەت قىلاتتى، دېگەن. بۇ ھەدىسنى ئىمام ئەھمەد، ئەبۇداۋۇد، تىرمىزى قاتارلىقلار رىۋايەت قىلغان.

بۇ تەپسىرنىڭ بېشىدا قۇرئاننى دانە - دانە ئوچۇق قىلىپ ئوقۇشنىڭ ۋە چىرايلىق ئاۋازدا قىرائەت قىلىشنىڭ مۇستەھەب ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان ھەدىسلەرنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق. ئىمام بۇخارى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «قۇرئاننى چىرايلىق ئاۋازدا ئوقۇڭلار»، «قۇرئاننى مۇڭلۇق ئاۋازدا ئوقۇمىغان كىشى بىزدىن ئەمەس»، «بۇنىڭغا ھەقىقەتەن داۋۇد ئائىلىسىگە خاس مۇڭلۇق ئاۋازلاردىن بىرى بېرىلىپتۇ» بۇ ھەدىستە كۆرسىتىلگەن كىشى ئەبۇمۇسا ئەشئەرىدۇر. ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ يۇقىرىدىكى سۆزىنى ئاڭلاپ: ئەگەر مەن سېنىڭ قىرائىتىمنى تىڭشاۋاتقانلىقىڭنى بىلگەن بولسام قىرائەتنى تېخىمۇ چىرايلىق قىلغان بولاتتىم - دېگەن.

ئىمام بەغەۋىي ئىبنى مەسئۇدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: قۇرئاننى ئوقۇغاندا ئىت قوغلىغاندەك تېز ئوقۇماڭلار، ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ ئوقۇڭلار، دىلىڭلار ئايەتلەرنىڭ مەنىسىدىن تەسىرلەنسۇن. سىلەردىن بىرىڭلار بىرەر سۈرىنى ئوقۇسا، سۈرىنى ئوقۇپ تۈگىتىۋېتىشكە ئالدىرىغۇچى بولۇپ قالمىسۇن.

ئىمام بۇخارى، ئەبۇۋائىلنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: بىر ئادەم ئىبنى مەسئۇدنىڭ يېنىغا كېلىپ: مەن قۇرئاننىڭ مۇپەسسەل بۆلۈمىنى بىر كېچىدە بىر رەكئەت نامازدا ئوقۇپ بولىمەن، دېدى. ئىبنى مەسئۇد: ئىت قوغلىغاندەك تېز ئوقۇپمۇ؟ مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىككىدىن - ئىككىدىن سۈرىنى بىر رەكئەتتە ئوقۇغانلىقىنى بىلىمەن، دېدى. ئاندىن ئۇ مۇپەسسەل بۆلۈمىدىكى سۈرىلەردىن يىگىرمىنى ھەر رەكئەتتە ئىككىدىن - ئىككىدىن ئوقۇغانلىقىنى تىلغا ئېلىپ ئۆتتى.

قۇرئاننىڭ كاتتىلىقى توغرىسىدا

﴿**ساڭا ھەقىقەتەن تەنتەنىلىك قۇرئاننى نازىل قىلىمىز**﴾ ھەسەن ۋە قەتادە بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: ساڭا بىز ئەمەل قىلىش ھەقىقەتەن مۇشەققەتلىك بولغان قۇرئاننى نازىل قىلىمىز. بەزى تەپسىرشۇناسلار مۇنداق دەيدۇ: كاتتىلىقىدىن نازىل قىلىنغان ۋاقىتتا ئېغىر تۇيۇلىدىغان قۇرئاننى نازىل قىلىمىز. بۇ ھەقتە زەيد ئىبنى سابىت مۇنداق دەيدۇ: بىر قېتىم پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قۇرئان نازىل قىلىنغاندا، ئۇنىڭ يوتىسى مېنىڭ يوتامنىڭ ئۈستىدە بولۇپ، ئېغىرلاشقانلىقىدىن يوتام ئېزىلىپ كەتكىلى تاسلا قالغان ئىدى.

ئىمام ئەھمەد، ئابدۇللا ئىبنى ئەمرنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن : ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ۋەھيي نازىل بولغانلىقىنى ھېس قىلامسەن؟ دەپ سورىدىم. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «جىرىڭشىغان قاتتىق ئاۋازنى ئاڭلايمەن، شۇ چاغدا شۈك تۇرىمەن، ھەر قېتىم ماڭا ۋەھيي قىلىنغاندا، جېنىم چىقىپ كېتىدىغان بولدى دەپ ئويلاپ قالىمەن» دەپ جاۋاپ بەردى.

ئىمام بۇخارى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ھارىس ئىبنى ھىشام، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن : ۋەھيي ساڭا قانداق كېلىدۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ۋەھيي بەزىدە قوڭغۇراق ئاۋازىدەك جاراڭلىق كېلىدۇ، مۇنداق ۋەھيي ماڭا ئەڭ قاتتىق تۇيۇلىدۇ، ۋەھيي توختىغاندا بولسا، مەن جىبرىئىلنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئېسىمگە ئېلىپ بولغان بولىمەن. بەزىدە جىبرىئىل ئادەم سۈرىتىدە كېلىپ ماڭا ۋەھيىنى سۆزلەپ بېرىدۇ. مەن ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئېسىمگە ئېلىۋالىمەن» دەپ جاۋاب بەردى.

www.munber.org

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا مۇنداق دەيدۇ: مەن قاتتىق سوغۇق بىر كۈندە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋەھيي نازىل بولۇۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. ۋەھيي توختىغاندا ئۇنىڭ پېشانىسىدىن تەر چىقىپ تۇراتتى.

ئىمام ئەھمەد ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ۋەھيي قىلىنغاندا ئۇ ئۇلاق ئۈستىدە بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ ئۇلىقى بويىنىنى سىلكىپ كېتەتتى.

ئىبنى جەرىر: قۇرئان نازىل بولۇش ۋە ئەمەل قىلىشتىن ئىبارەت ئىككىلا جەھەتتە ئېغىردۇر، دېدى.

ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد: قۇرئان دۇنيادا ئېغىر بولغىنىغا ئوخشاشلا قىيامەت كۈنىمۇ تارازىدا ئېغىر بولىدۇ، دېدى.

كېچىدە ئىبادەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

﴿شۈبھىسىزكى، كېچىنىڭ قىيامى (يەنى كېچىدە كىشىنىڭ ئىبادەت قىلىشى ئۇچۇن ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ تۇرۇشى) ئەڭ مۇۋاپىقتۇر، (تىنچ بولغانلىقى ئۇچۇن) كېچىنىڭ قىرائىتى ئەڭ توغرا بولىدۇ﴾
يەنى كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزۈش دىل بىلەن تىلنىڭ بىرلىشىشىگە ئەڭ مۇناسىپ بولىدۇ ۋە قىرائەتنى ئەڭ توغرا رەۋىشتە قىلغىلى بولىدۇ. كېچىدە قىرائەت قىلىش ۋە ئايەتلەرنى چۈشىنىش كۈندۈزگە قارىغاندا ياخشى بولىدۇ. چۈنكى، كۈندۈز ئىنسانلارنىڭ ھاياتلىق مەشغۇلاتلىرى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىدىغان، بەھۇدە ئاۋازلار كۆپ بولىدىغان ۋاقىتتۇر.

﴿ھەقىقەتەن كۈندۈزى ئىش بىلەن ئالدىراش بولىسەن، (شۇڭا ئىبادەتكە) كېچىسى بېرىلگىن﴾ ئىبنى ئاببا‌س، ئىكرىمە ۋە ئەتا ئىبنى ئەبۇمۇسلىم بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەنى كېچىدە ئىبادەت قىلىشقا ۋە ئۇخلاشقا ئەھمىيەت بەرگىن. ئەبۇئالىيە، مۇجاھىد، ئەبۇمالىك، زەھھاك، ھەسەن، قەتادە، رەبى ئىبنى ئەنەس ۋە سۇفيان سەۋرى قاتارلىقلار بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: يەنى كېچىدە ئىبادەت قىلىشقا تۇرۇشۇڭ ئۈچۈن ئۇزۇن بوش ۋاقتىڭ بار.

ئابدۇراھمان ئىبنى زەيد مۇنداق دېدى: كۈندۈزدە تۇرمۇش ئېھتىياجىڭنى قامدىغىن، كېچىدە ئىبادەتكە بېرىلگىن. ئۇ يەنە كېچىدە ناماز ئوقۇش پەرز بولغان ۋاقىت ئىدى، ئاندىن اللە تائالا بەندىلىرىگە رەھمەت قىلىپ كېچىنىڭ نامىزىنى ئۇلاردىن يەڭگىللەتتى، ھەتتا ئۇنى ئوقۇشنىڭ پەرزلىكىنى ئەمەلدىن قالدۇردى، دېدى ۋە **﴿كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ناماز ئوقۇغىن، قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە ـ دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن﴾** دېگەن ئايەتلىرىنى ئاندىن **﴿(ئى مۇھەممەد!) شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ سېنىڭ ۋە سەن بىلەن بولغانلارنىڭ (يەنى ساھابىلەر) دىن بىر توپ ئادەمنىڭ (تەھەججۇد نامىزى ئۈچۈن) كېچىنىڭ ئۈچتىن ئىككى ھەسسىسىدە، يېرىمىدا ۋە ئۈچتىن بىر ھەسسىسىدە تۇرىدىغانلىقىڭلارنى بىلىدۇ، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ (ئۇزۇنلۇقى)نى اللە ئالدىنئالا بەلگىلەيدۇ، سىلەرنىڭ ئۇنى ھېسابلاپ بولالمايدىغانلىقىڭلارنى اللە بىلىدۇ، اللە سىلەرگە رەھىم قىلدى (يەنى كېچىدە تەھەججۇد نامىزى ئوقۇشنىڭ پەرزلىكىنى) ئەمەلدىن قالدۇردى، تەھەججۇد نامىزىدىن سىلەرگە قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار﴾**[1] دېگەن ئايەتنى ئوقۇدى. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ساڭا نەپلە (ئىبادەت) بولۇشى ئۈچۈن، كېچىنىڭ بىر قىسمىدا (ناماز

[1] سۈرە مۇززەممىل 20 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئوقۇشقا، قۇرئان ئوقۇشقا) ئويغانغىن، (ئى مۇھەممەد!) پەرۋەردىگارىڭنىڭ سېنى مەدھىيىلىنىدىغان ئورۇنغا (يەنى بۈيۈك شاپائەت ماقامىغا) تۇرغۇزۇشى مۇھەققەقتۇر﴾[1].

تۆۋەندىكى ھەدىس كېچىدە ناماز ئوقۇشنىڭ پەرز ئىكەنلىكى، ئاندىن ئۇنىڭ پەرزلىكىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقىنىڭ دەلىلىدۇر. ئىمام ئەھمەد مۇنداق دەپ رىۋايەت قىلغان: سەئىد ئىبنى ھىشام ئايالىنى تالاق قىلىۋېتىدۇ، ئاندىن زېمىننى سېتىپ، ئۇنىڭ پۇلىغا ئات ۋە قورال سېتىۋېلىپ رۇملۇقلار بىلەن تاكى ئۆلگۈچە جىھاد قىلماقچى بولۇپ مەدىنىگە قاراپ يولغا چىقىدۇ. ئۇ يول ئۈستىدە ئۆز قەۋمىدىن بولغان بىر قانچە كىشىگە ئۇچرايدۇ. ئۇلار ئۇنىڭغا ئۆز قەۋمىدىن ئالتە نەپەر كىشىنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا سەن قىلغاندەك قىلماقچى بولغانلىقىنى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «مەن سىلەرگە ياخشى ئۈلگە ئەمەسمۇ؟» دېگەنلىكىنى، ئاندىن ئۇلارنى ئۇنداق قىلىشتىن توسقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. سەئىد ئىبنى ھىشام ئايالى بىلەن يېنىشىۋالغانلىقىغا ئۇلارنى گۇۋاھ قىلدى. ئاندىن قەۋمىگە قايتىپ بېرىپ، ئۇلارغا مۇنۇلارنى دەپ بەردى: ئۇ ئىبنى ئابباسنىڭ قېشىغا بېرىپ ۋىتىر نامىزى ھەققىدە ئۇنىڭدىن سوراپتۇ، ئىبنى ئابباس ئۇنىڭغا: يەر يۈزىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىتىر نامىزىنى ئەڭ ياخشى بىلىدىغان بىر ئادەمنى ساڭا دەپ بېرەيمۇ؟ دەپتۇ، ئۇ: ھەئە، دەپتۇ. ئىبنى ئابباس ئۇنىڭغا: سەن ئائىشەنىڭ قېشىغا بېرىپ، بۇ سوئالىڭنى ئۇنىڭدىن سورىغىن، ئاندىن قېشىمغا قايتا كېلىپ ئائىشەنىڭ ساڭا بەرگەن جاۋابىنى ماڭا دەپ بەرگىن، دەپتۇ.

سەئىد ئىبنى ھىشام مۇنداق دەيدۇ: مەن ھېكىم ئىبنى ئەفلاھنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن مېنى ئائىشەنىڭ يېنىغا ئېلىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدىم. ئۇ: مەن ئائىشەگە يېقىن يولمايمەن. چۈنكى، مەن ئۇنى ئەنە شۇ ئىككى گۇرۇپ يەنى ئەلى ئىبنى ئەبۇتالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تەرەپدارى بىلەن مۇئاۋىيە ئىبنى ئەبۇسۇفيان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تەرەپدارى ھەققىدە سۆز قىلىشتىن توسقان ئىدىم. بىراق ئۇ ئۇ ئىككى گۇرۇپ ھەققىدە سۆز قىلىشتىن توختىمىدى، دېدى. مەن ئۇنىڭ مېنى ئائىشەنىڭ يېنىغا ئېلىپ بېرىشىغا قەسەم قىلىپ چىڭ تۇرىۋالدىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مېنى ئېلىپ باردى. بىز ئائىشەنىڭ يېنىغا كىردۇق. ئائىشە: بۇ ھەكىمغۇ؟ مەن ئۇنى تونىۋالدىم، دېدى. ھەكىم: ھەئە، شۇنداق دېدى. ئائىشە: سېنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن بۇ ئادەم كىم؟ دېدى. ھەكىم: سەئىد ئىبنى ھىشام، دېدى. ئائىشە: ھىشام دېگەن كىم؟ دېدى. ھەكىم: ئۇ ئامىرنىڭ ئوغلى ھىشام بولىدۇ، دېدى. ئائىشە ئامىرغا الله دىن رەھمەت تىلىدى ۋە: ئامىر نېمە دېگەن ياخشى ئادەمتى ھە؟! دېدى.

مەن: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى! ماڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا سۆزلەپ بەرگىن دېدىم، ئائىشە ماڭا: سەن قۇرئان ئوقۇمامسەن؟ دېدى. مەن: مۇشۇنداق، قۇرئان ئوقۇيمەن، دېدىم. ئائىشە: شەك ـ شۈبھىسىزكى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاقى قۇرئان ئىدى، دېدى. مەن ئورنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشەلدىم، ئاندىن مېنىڭ ئېسىمگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كېچىدە قىلىدىغان ئىبادىتى كەلدى. مەن: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى! ماڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ كېچىدە قىلىدىغان ئىبادىتىدىن خەۋەر بېرىڭ، دېدىم. ئائىشە: سەن سۈرە مۇززەممىلنى ئوقۇمامسەن؟ دېدى. مەن: شۇنداق، ئوقۇيمەن دېدىم. ئائىشە: الله ھەقىقەتەن بۇ سۈرىنىڭ بېشىدىكى ئايەتلەردە كېچىدە ناماز ئوقۇشنى پەرز قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ساھابىلىرى بىر يىل جەريانىدا كېچىدە ناماز ئوقۇدى. ھەتتا ئۇلارنىڭ پۇتلىرى ئىششىپ كەتتى. الله ئاسماندا ئۇ نامازنىڭ پەرز ۋاقتىنى 12 ئاي قىلىپ بېكىتتى. ئاندىن الله بۇ

[1] سۈرە ئىسرا 79 ـ ئايەت.

www.munber.org

سۈرىنىڭ ئاخىرىدا كېچىدە ناماز ئوقۇشنى يەڭگىللەتكەنلىكى ھەققىدىكى ھۆكمنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن كېچىدە ئوقۇش پەرز قىلىنغان ناماز نەپلە نامازغا ئايلاندى، دېدى.

مەن ئورنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشەلدىم، ئاندىن مېنىڭ ئېسىمگە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىتىر نامىزى كەلدى. مەن: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئانىسى! ماڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ۋىتىر نامىزىدىن خەۋەر بەرگىن، دېدى. ئائىشە: بىز ئۇنىڭغا مىسۋاكنى، تاھارەت سۈيىنى تەييارلاپ بېرەتتۇق. ئۇنى ئاللاھ تائالا كېچىدە ئويغىتىشنى خالىغان بىر ۋاقىتتا ئويغىتاتتى. ئۇ ئاغزىنى مىسۋاكلايتتى، تاھارەت ئالاتتى. ئاندىن سەككىز رەكئەت ناماز ئوقۇيتتى. ئۇ ئارىدا تەشەھھۇتتا ئولتۇرماي پەقەت سەككىزىنچى رەكئەتتە تەشەھھۇدتا ئولتۇراتتى. ئاندىن ئۇ تەشەھھۇتتا ئولتۇرۇپ پەرۋەردىگارىغا زىكرى ئېيتاتتى، دۇئا قىلاتتى ۋە مەغپىرەت تىلەيتتى. ئاندىن سالام بەرمەستىن ئورنىدىن تۇراتتى ـ دە، توققۇزىنچى رەكئەتنى ئوقۇيتتى. ئاندىن تەشەھھۇدتا ئولتۇراتتى. پەرۋەردىگارىغا ھەمدە ئېيتاتتى، زىكرى ئېيتاتتى ۋە دۇئا قىلاتتى ئاندىن بىزگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ سالام بېرەتتى. ئۇ سالام بەرگەندىن كېيىن ئولتۇرۇپ تۇرۇپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇيتتى. ئى ئەۋلادىم! ئەنە شۇ جەمئىي 11 رەكئەت نامازدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ياشىنىپ قالغان ۋە سەمرىپ قالغانسېرى يەتتىنچى رەكئەت نامازنى ۋىتىر قىلىپ ئوقۇيتتى. سالام بەرگەندىن كېيىن ئولتۇرۇپ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇيتتى. ئى ئەۋلادىم! ئەنە شۇ توققۇز رەكئەت نامازدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىرەر نامازنى ئوقۇسا، ئۇنى داۋاملىق تۇردە ئوقۇشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ كېچىسى ئۇخلاپ قېلىپ ياكى بىرەر كېسەل سەۋەبىدىن ناماز ئوقۇيالمىسا كۈندۈزى 12 رەكئەت ناماز ئوقۇيتتى. مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قۇرئاننىڭ ھەممىسىنى بىر كېچىدە ئوقۇپ بولغانلىقىنى، كېچىسى تاكى تاڭ ئاتقۇچە ناماز ئوقۇغانلىقىنى ۋە رامىزان ئېيىدىن باشقا ۋاقىتتا تولۇق بىر ئاي روزا تۇتقانلىقىنى بىلمەيمەن، دېدى.

ئاندىن مەن ئىبنى ئابباسنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ئائىشەنىڭ سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى دەپ بەردىم. ئىبنى ئابباس: ئائىشە راست ئېيتىپتۇ، ئەگەر مەن ئۇنىڭ قېشىغا كىرگەن بولسام، بۇ ھەدىسنى ئۇنىڭ ئۆزىدىن ئاڭلايتتىم، دېدى. بۇ ھەدىسنى ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.

ئىمام ئىبنى جەرىر ئەبۇئابدۇراھماننىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: سۈرە مۇززەممىل نازىل بولغاندىن كېيىن ساھابىلار كېچىدە ناماز ئوقۇشنى ساق بىر يىل داۋاملاشتۇردى. ھەتتا، ئۇلارنىڭ پۇتلىرى ۋە پاچاقلىرى ئىششىپ كەتتى. نەتىجىدە ﴿**شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامىزىدىن) قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار**﴾ دېگەن ئايەت نازىل بولدى. شۇنىڭ بىلەن ئادەملەرگە ئاسانلىق تۇغۇلدى. ھەسەنبەسەرى ۋە سۇددىلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى.

ئەلى ئىبنى ئەبى تەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: ئاللاھ تائالانىڭ ﴿**كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ناماز ئوقۇغىن، قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە ـ دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن**﴾ دېگەن ئايەتلىرى نازىل بولغاندا، بۇ مۆمىنلەرگە ئېغىر كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئاللاھ تائالا ئۇلارغا رەھمەت قىلىپ ئۇلارنىڭ ئۈستىدىكى بۇ ھۆكۈمنى يەڭگىللىتىپ: ﴿**ئاللاھ بىلىدۇكى، بەزىڭلار كېسەل بولۇپ قالىسىلەر، بەزىلەر ئاللاھنىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر ئاللاھنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامىزىدىن) قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار**﴾[1] دېگەن

---

[1] سۈرە مۇززەممىل 20 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

ئايەت نازىل بولدى، شۇنىڭ بىلەن ئادەملەرگە ئاسانلىق تۇغۇلدى. ھەسەنبەسرى ۋە سۇددىلارمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش دېدى.

ئەلى ئىبنى ئەبۇتەلھە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ. الله تائالانىڭ، ﴿**كېچىنىڭ ئازغىنىسىدىن باشقىسىدا، يېرىمىدا ياكى يېرىمىدىنمۇ ئازراقىدا ياكى يېرىمىدىن كۆپرەكىدە ناماز ئوقۇغىن، قۇرئاننى تەرتىل بىلەن (يەنى دانە ـ دانە، ئوچۇق) ئوقۇغىن**﴾ دېگەن ئايەتلىرى نازىل بولغاندا، بۇ مۆمىنلەرگە ئېغىر كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن الله ئۇلارغا رەھمەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئۈستىدىكى بۇ ھۆكۈمنى يەڭگىللىتىپ: ﴿**الله بىلىدۇكى، بەزىڭلار كېسەل بولۇپ قالىسىلەر، بەزىلەر اللهنىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر اللهنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامىزىدىن) قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار**﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا بەندىلىرىگە كەڭچىلىك قىلدى. الله غا ھەمدۇسانا بولسۇنكى، ئۇ ئۇلارنى قىيىن ئەھۋالدا قويمىدى.

﴿**پەرۋەردىگارىڭنىڭ نامىنى ياد ئەتكىن (ئىبادىتىڭدا) ئۇنىڭغا تولۇق يۈزلەنگىن**﴾ يەنى ئۇنى كۆپ ياد ئەتكىن، ئۇنى ياد ئېتىشكە بېرىلگىن، مەشغۇلاتىڭدىن ۋە دۇنيالىقىڭدىكى موھتاج بولغان ئىشلاردىن بىكار بولغىنىڭدا الله غا ئىبادەت قىلىشقا بېرىلگىن. بۇ ھەقتە الله مۇنداق دەيدۇ: ﴿**(ئى مۇھەممەد! دەۋەتتىن) بوشىغان چېغىڭدا (اللهغا) ئىبادەت قىلىشقا تىرىشقىن**﴾[1] يەنى مەشغۇلاتىڭدىن بىكار بولغان ۋاقتىڭدا دىلىڭنىڭ باشقا نەرسىلەردىن خالى بولۇشى ئۈچۈن الله غا تائەت ـ ئىبادەت قىلىشقا تىرىشقىن.

﴿**(ئىبادىتىڭدا) ئۇنىڭغا تولۇق يۈزلەنگىن**﴾ ئىبنى ئابباس، مۇجاھىد، ئەبۇسالىھ، ئەتىيا، زەھھاك ۋە سۇددى قاتارلىقلار بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: يەنى الله غا ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلغىن. ھەسەن مۇنداق دەيدۇ: الله غا ئىبادەت قىلىشقا تىرىشقىن ۋە ئۇنىڭغا پۈتۈن ۋۇجۇدۇڭ بىلەن يۈزلەنگىن.

﴿**ئۇ مەشرىقنىڭ ۋە مەغرىبنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر، ئۇنى ھامىي قىلىۋالغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى ئۇنىڭغا تاپشۇرغىن)**﴾ يەنى الله پادىشاھتۇر، مەشرىقلەرنى ۋە مەغرىبلەرنى خالىغانچە ئىدارە قىلغۇچىدۇر. ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوقتۇر. ئۇنى تەنھا بىلىپ ئىبادەت قىلغىنىڭدا، ئىشلىرىڭدا پەقەت ئۇنىڭغىلا تەۋەككۇل قىلغىن، ئۇنى ئۆزەڭگە ھامى قىلىۋالغىن. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿الله غا ئىبادەت قىلغىن ۋە الله غا تەۋەككۇل قىلغىن (يەنى ھەممە ئىشىڭنى الله غا تاپشۇرغىن)﴾[2].

﴿ساڭىلا ئىبادەت قىلىمىز، سەندىنلا ياردەم سورايمىز﴾[3] الله نى تەنھا بىلىپ ئىبادەت قىلىشقا، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىشقا ۋە تەۋەككۇل قىلىشقا بۇيرىغان مەزمۇندىكى ئايەتلەر ناھايىتى كۆپتۇر.

* * * * * * *

وَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱهۡجُرۡهُمۡ هَجۡرٗا جَمِيلٗا ﴿١٠﴾ وَذَرۡنِي وَٱلۡمُكَذِّبِينَ أُوْلِي ٱلنَّعۡمَةِ وَمَهِّلۡهُمۡ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيۡنَآ أَنكَالٗا وَجَحِيمٗا ﴿١٢﴾ وَطَعَامٗا ذَا غُصَّةٖ وَعَذَابًا أَلِيمٗا ﴿١٣﴾ يَوۡمَ تَرۡجُفُ ٱلۡأَرۡضُ

(1) سۈرە ئىنشىراھ 7 ـ ئايەت.
(2) سۈرە ھۇد 123 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
(3) سۈرە فاتىھە 5 ـ ئايەت.

www.munber.org

وَٱلۡجِبَالُ وَكَانَتِ ٱلۡجِبَالُ كَثِيبٗا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ رَسُولٗا شَٰهِدًا عَلَيۡكُمۡ كَمَآ أَرۡسَلۡنَآ إِلَىٰ
فِرۡعَوۡنَ رَسُولٗا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرۡعَوۡنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذۡنَٰهُ أَخۡذٗا وَبِيلٗا ﴿١٦﴾ فَكَيۡفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرۡتُمۡ
يَوۡمٗا يَجۡعَلُ ٱلۡوِلۡدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾ ٱلسَّمَآءُ مُنفَطِرُۢ بِهِۦۚ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَفۡعُولًا ﴿١٨﴾

ئۇلارنىڭ (يەنى مەككە كۇففارلىرىنىڭ) (سېنى سېھىرگەر، شائىر، مەجنۇن دېگەن) سۆزلىرىگە سەۋر قىلغىن، ئۇلارنى چىرايلىقچە تەرك ئەتكىن[10]. (ئى مۇھەممەد! مېنىڭ ئايەتلىرىمنى) ئىنكار قىلغۇچى دۆلەتمەنلەرنى ماڭا قويۇۋەتكىن (يەنى ئۇلارنىڭ جازاسىنى ئۆزەم بېرىمەن)، ئۇلارغا ئازغىنا مۆھلەت بەرگىن[11]. شۈبھىسىزكى، بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا (ئۇلارغا) ئېغىر ئىشكەللەر ۋە (كۆيدۈرگۈچى) دوزاخ بار[12]. (زەققۇم، زەرىدىن ئىبارەت) گالدىن ئۆتمەيدىغان تاماق ۋە قاتتىق ئازاب بار[13]. ئۇ كۈندە زېمىن ۋە تاغلار قاتتىق تەۋرەيدۇ، تاغلار بىر دۆۋە تارقاق قۇمغا ئايلىنىدۇ[14]. شۈبھىسىزكى، بىز پىرئەۋنگە بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتكەندەك، سىلەرگە (ئەمەللىرىڭلارغا) گۇۋاھلىق بەرگۈچى بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتتۇق[15]. پىرئەۋن پەيغەمبەرگە (يەنى مۇسا ئەلەيھىسسالامغا) ئاسىيلىق قىلدى (يەنى پىرئەۋن مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتماي، ئۇنى يالغانغا چىقاردى، ئى قۇرەيش جامائەسى! سىلەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلغاندەك، پىرئەۋنمۇ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلغان ئىدى)، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى قاتتىق جازالىدۇق[16]. (ئى قۇرەيش جامائەسى!) ئەگەر ئىمان ئېيتمىساڭلار، (دەھشىتىدىن) باللارنىڭ بېشىنى ئاقارتىۋېتىدىغان كۈندىن قانداق ساقلىنىسىلەر[17]. ئۇ كۈننىڭ (دەھشىتىدىن) ئاسمان يېرىلىدۇ، اللەنىڭ ۋەدىسى چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدۇ (چۈنكى اللە ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ)[18].

كاپىرلارنىڭ يەتكۈزگەن ئەزىيەتلىرىگە سەۋر قىلىشقا بۇيرۇش ۋە ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرىغا بېرىلگەن جازا توغرىسىدا

اللە تائالا بۇ ئايەتتە پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئۆز قەۋمىدىن بىر قىسىم ئەخمەقلەرنىڭ ئۇنى ئىنكار قىلىپ ئېيتقان سۆزلىرىگە سەۋر قىلىشقا، ئۇلارنى چىرايلىقچە تەرك ئېتىشكە ۋە ئەيىبلىمەسلىككە بۇيرۇيدۇ. ئاندىن ئۆزىنىڭ كاتتا اللە ئىكەنلىكى، غەزىپىگە ھېچ نەرسىنىڭ تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقى بىلەن پەيغەمبىرىنىڭ قەۋمىنىڭ كاپىرلىرىنى قورقۇتۇپ ۋە ئۇلارغا تەھدىت سېلىپ پەيغەمبىرىگە مۇنداق دەيدۇ: **﴿(ئى مۇھەممەد! مېنىڭ ئايەتلىرىمنى) ئىنكار قىلغۇچى دۆلەتمەنلەرنى ماڭا قويۇۋەتكىن (يەنى ئۇلارنىڭ جازاسىنى ئۆزەم بېرىمەن)، ئۇلارغا ئازغىنا مۆھلەت بەرگىن﴾** يەنى سېنى ئىنكار قىلغان، ھەددىدىن ئاشقان بايلارنى ماڭا قويۇۋەتكىن. ئۇلار باشقىلارغا قارىغاندا تائەت - ئىبادەت قىلىشقا بەكرەك ھەقلىق ئىدى. ئۇلاردىن باشقىلاردا يوق ھەقلەر تەلەپ قىلىناتتى. ئۇلارغا مۆھلەت بەرگىن، مەن ئۇلارنى ئۆزەم جازالايمەن. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئۇلارنى (دۇنيادىن) ئازغىنا (مۇددەت) بەھرىمەن قىلىمىز، ئاندىن ئۇلارنى قاتتىق ئازابنى (تېتىشقا) مەجبۇرلايمىز﴾[1].

---

[1] سۈرە لوقمان 24 - ئايەت.

﴿شۇبھىسىزكى، بىزنىڭ دەرگاھىمىزدا (ئۇلارغا) ئىغىر ئىشكەللەر ۋە (كۆيدۈرگۈچى) دوزاخ بار. (زەققۇم، زەرىدىن ئىبارەت) گالدىن ئۆتمەيدىغان تاماق ۋە قاتتىق ئازاب بار﴾ ئىبنى ئاببااس بۇ ئايەت ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: بۇ تاماق گالغا تۇرۇپ قالىدۇ. يا گالدىن ئۆتۈپ كەتمەيدۇ، يا چىقىپ كەتمەيدۇ.

﴿ئۇ كۈندە زېمىن ۋە تاغلار قاتتىق تەۋرەيدۇ، تاغلار بىر دۆۋە تارقاق قۇمغا ئايلىنىدۇ﴾ يەنى سىلىق ئۇيۇل تاشلاردىن تەركىپ تاپقان تاغلارمۇ ئاۋۋال قۇم دۆۋىسىگە ئايلىنىدۇ، ئاندىن ھېچ نىمىسى قالماي، توزۇپ، سورۇلۇپ تۈگەيدۇ. ھەتتا زېمىنمۇ ھېچ قانداق بىر ئېگىز - پەسلىكى بولمىغان، پايانسىز كەتكەن تەكشى تۈزلەڭلىككە ئايلىنىدۇ.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پىرئەۋنگە ئەۋەتىلگەن پەيغەمبەرگە ئوخشايدىغانلىقى، پىرئەۋننىڭ ئاقىۋىتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى بىلدىغانلىقىنى تەكىتلەش توغرىسىدا

الله تائالا قۇرەيش كاپىرلىرىغا خىتاب قىلىش ئارقىلىق پۈتۈن ئىنسانلارغا خىتاب قىلىش ئۇسۇلىنى ئىشلىتىپ مۇنداق دەيدۇ: ﴿شۇبھىسىزكى، بىز پىرئەۋنگە بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتكەندەك، سىلەرگە (ئەمەللىرىڭلارغا) گۇۋاھلىق بەرگۈچى بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتتۇق. پىرئەۋن پەيغەمبەرگە (يەنى مۇسا ئەلەيھىسسالامغا) ئاسىيلىق قىلدى (يەنى پىرئەۋن مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئىمان ئېيتماي، ئۇنى يالغانغا چىقاردى، ئى قۇرەيش جامائەسى! سىلەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلغاندەك، پىرئەۋنمۇ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا ئاسىيلىق قىلغان ئىدى)، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى قاتتىق جازالىدۇق﴾ يەنى ئى قۇرەيش كاپىرلىرى! سىلەر پەيغەمبەرنى ئىنكار قىلىپ قويۇپ، سىلەرگىمۇ پىرئەۋنگە يەتكەن ئازابنىڭ يېتىپ قېلىشىدىن ھەزەر قىلمامسىلەر؟ چۈنكى الله تائالا پىرئەۋننى ناھايىتى غالىب ۋە قۇدرەتلىك ھالىتىدە ھالاك قىلدى. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللە ئۇنى دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئازابى بىلەن جازالىدى﴾[1] ئى قۇرەيش كاپىرلىرى! ئەگەر سىلەر پەيغەمبىرىڭلارنى ئىنكار قىلساڭلار، ھالاك قىلىنىشقا ئەلۋەتتە ھەقلىقسىلەر، چۈنكى سىلەرنىڭ پەيغەمبىرىڭلار مۇسا ئەلەيھىسسالامغا قارىغاندا شەرەپلىك ۋە كاتتا پەيغەمبەردۇر.

قىيامەت كۈنىنىڭ ئازابى بىلەن قورقۇتۇش توغرىسىدا

﴿(ئى قۇرەيش جامائەسى!) ئەگەر ئىمان ئېيتمىساڭلار، (دەھشىتىدىن) باللارنىڭ بېشىنى ئاقارتىۋېتىدىغان كۈندىن قانداق ساقلىنىسىلەر﴾ بۇ ئايەتنىڭ مەنىسى مۇنداق ئىككى خىل بولۇش ئېھتىمالىغا يېقىندۇر. بىرىنچىسى: ئەگەر الله غا ئىمان ئېيتمىساڭلار، بۇ دەھشەت قورقۇنچلىق بولغان كۈندىن قانداقمۇ خاتىرجەم بولالايسىلەر؟

ئىككىنچىسى: ئەگەر قىيامەت كۈنىگە ئىمان كەلتۈرمەي ئۇنى ئىنكار قىلساڭلار تەقۋادارلىققا قانداقمۇ ئېرىشەلەيسىلەر. ھەر ئىككى خىل مەنا ئوخشاشلا ياخشىدۇر. لېكىن بىرىنچىسى كۈچلۈكرەكتۇر.

﴿(دەھشىتىدىن) باللارنىڭ بېشىنى ئاقارتىۋېتىدىغان كۈندىن﴾ يەنى بۇ كۈندە دەھشەتلىك قورقۇنچلۇق قاتتىق تەۋرەش قاتارلىق ئىشلار يۈز بېرىدۇ. بۇ ئىش الله تائالا ئادەمگە: ”ئەۋلادىڭنى

[1] سۈرە نازىئات 25 - ئايەت.

www.munber.org

دوزاخقا ئەۋەتكىن‘‘ دېگەندە ئادەم: قانچىلىكنى؟ دەپ سورىغان. اللە تائالا: ’’ھەر مىڭ ئادەمدىن 999 نى دوزاخقا، بىرىنى جەننەتكە ئەۋەتكىن‘‘ دېگەن چاغدا يۈز بېرىدۇ.

﴿ئۇ كۈننىڭ (دەھشىتىدىن) ئاسمان يېرىلىدۇ، اللەنىڭ ۋەدىسى چوقۇم ئەمەلگە ئاشىدۇ (چۈنكى اللە ۋەدىسىگە خىلاپلىق قىلمايدۇ)﴾ يەنى ئۇ كۈن قاتتىق دەھشەتلىك ۋە قورقۇنچلۇق بولغانلىقى ئۈچۈن ئاسمان يېرىلىدۇ. اللە ۋەدە قىلغان بۇ كۈن چوقۇم ۋۇجۇدقا كېلىدۇ ۋە ئەمەلگە ئاشىدۇ. بۇ كۈندىن ھېچكىم قۇتۇلالمايدۇ.

* * * * * * *

إِنَّ هَـٰذِهِۦ تَذۡكِرَةٌۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلاً ﴿١٩﴾ ۞ إِنَّ رَبَّكَ يَعۡلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدۡنَىٰ
مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيۡلِ وَنِصۡفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَۚ وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحۡصُوهُ
فَتَابَ عَلَيۡكُمۡۖ فَٱقۡرَءُواْ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلۡقُرۡءَانِۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرۡضَىٰ ۙ وَءَاخَرُونَ يَضۡرِبُونَ فِي
ٱلۡأَرۡضِ يَبۡتَغُونَ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ ۙ وَءَاخَرُونَ يُقَـٰتِلُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۖ فَٱقۡرَءُواْ مَا تَيَسَّرَ مِنۡهُۚ وَأَقِيمُواْ
ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَقۡرِضُواْ ٱللَّهَ قَرۡضًا حَسَنًاۚ وَمَا تُقَدِّمُواْ لِأَنفُسِكُم مِّنۡ خَيۡرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ
هُوَ خَيۡرًا وَأَعۡظَمَ أَجۡرًاۚ وَٱسۡتَغۡفِرُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمُۢ ﴿٢٠﴾

بۇ ئايەتلەر ھەقىقەتەن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر، (بۇ ۋەز ـ نەسىھەتتىن پايدىلىنىشنى) خالىغان ئادەم پەرۋەردىگارىغا يەتكۈزىدىغان يولنى تۇتسۇن[19]*. (ئى مۇھەممەد!) شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ سېنىڭ ۋە سەن بىلەن بولغانلارنىڭ (يەنى ساھابىلەر)دىن بىر توپ ئادەمنىڭ (تەھەججۇد نامىزى ئۈچۈن) كېچىنىڭ ئۈچتىن ئىككى ھەسسىسىدە، يېرىمىدا ۋە ئۈچتىن بىر ھەسسىسىدە تۇرىدىغانلىقىڭلارنى بىلىدۇ، كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ (ئۇزۇنلۇقى)نى اللە ئالدىنئالا بەلگىلەيدۇ. سىلەرنىڭ ئۇنى ھېسابلاپ بولالمايدىغانلىقىڭلارنى اللە بىلىدۇ، اللە سىلەرگە رەھىم قىلدى (يەنى كېچىدە تەھەججۇد نامىزى ئوقۇشنىڭ پەرزلىكىنى) ئەمەلدىن قالدۇردى، تەھەججۇد نامىزىدىن سىلەرگە قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار. اللە بىلىدۇكى، بەزىڭلار كېسەل بولۇپ قالىسىلەر، بەزىلەر اللەنىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر اللەنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامىزىدىن) قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار، (پەرز) نامازنى ئادا قىلىڭلار، زاكاتنى بېرىڭلار، اللەغا قەرزىي ھەسەنە بېرىڭلار (يەنى اللەنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ياخشىلىق يوللىرىغا پۇل ـ مال سەرپ قىلىڭلار)، ئۆزەڭلار ئۈچۈن (دۇنيادا) قايسىبىر ياخشى ئىشنى قىلساڭلار، اللەنىڭ دەرگاھىدا تېخىمۇ ياخشى، تېخىمۇ كاتتا ساۋابقا ئېرىشىسىلەر (دۇنيا بولسا پانىيدۇر، ئاخىرەت بولسا باقىيدۇر، ياخشى بەندىلەر ئۈچۈن اللەنىڭ دەرگاھىدىكى ساۋاب ھەممىدىن ئارتۇقتۇر)، اللەدىن مەغپىرەت تىلەڭلار، اللە ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر*[20].

بۇ سۈرىنىڭ ساغلام دىل ئىگىلىرىگە ۋەز ـ نەسىھەت ئىكەنلىكى توغرىسىدا

www.munber.org

﴿**بۇ ئايەتلەر**﴾ يەنى بۇ سۈرە ﴿**ھەقىقەتەن ۋەز ـ نەسىھەتتۇر**﴾ يەنى ئۇنىڭدىن ۋەز ـ نەسىھەت ئالالايدىغان ساغلام دىل ئىگىلىرىگە ۋەز ـ نەسىھەتتۇر. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**بۇ ۋەز ـ نەسىھەتتىن پايدىلىنىشنى) خالىغان ئادەم پەرۋەردىگارىغا يەتكۈزىدىغان يولنى تۇتسۇن**﴾ يەنى اللە تائالا ھىدايەت قىلىشنى خالىغان ئادەم اللە نىڭ يولىنى تۇتسۇن. اللە تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿**پەقەت اللە خالىغاندىلا، ئاندىن سىلەر خالايسىلەر (يەنى ھەممە ئىش اللەنىڭ خاھىشىغا باغلىقتۇر). اللە ھەقىقەتەن ھەممىنى بىلگۈچىدۇر، ھېكمەت بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر**﴾[1].

كېچىدە ئوقۇلىدىغان پەرز نامىزىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ ئۆزرىلىرى توغرىسىدا

﴿**(ئى مۇھەممەد!) شۈبھىسىزكى، پەرۋەردىگارىڭ سېنىڭ ۋە سەن بىلەن بولغانلارنىڭ (يەنى ساھابىلەر)دىن بىر توپ ئادەمنىڭ (تەھەججۇد نامىزى ئۈچۈن) كېچىنىڭ ئۈچتىن ئىككى ھەسسىسىدە، يېرىمىدا ۋە ئۈچتىن بىر ھەسسىسىدە تۇرىدىغانلىقىڭلارنى بىلىدۇ**﴾ يەنى بەزىدە ئۇنداق، بەزىدە مۇنداق تۇرىسىلەر. بۇلارنىڭ ھەممىسى سىلەر تەرەپتىن قەستەن يۈز بەرگەن ئەمەس. لېكىن سىلەر اللە بۇيرىغان، كېچىدە ناماز ئوقۇشتىن ئىبارەت بۇ بۇيرۇقنى داۋاملىق تۇردە ئىجرا قىلىشقا قادىر بولالمايسىلەر. چۈنكى، بۇ سىلەرگە ئېغىر كېلىدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ (ئۇزۇنلۇقى)نى اللە ئالدىنئالا بەلگىلەيدۇ**﴾ يەنە بەزىدە كېچە ـ كۈندۈزنىڭ ئوزۇنلىقى تەڭلىشىدۇ. بەزىدە كېچە قىسقا، كۈندۈزى ئۇزۇن بولسا، بەزىدە كېچە ئۇزۇن، كۈندۈزى قىسقا قىلىنىدۇ.

﴿**سىلەرنىڭ ئۇنى**﴾ يەنى اللە سىلەرگە پەرز قىلغان پەرزلەرنى ﴿**ھېسابلاپ بولالمايدىغانلىقىڭلارنى اللە بىلىدۇ**﴾ اللە سىلەرگە رەھىم قىلدى. ﴿**سىلەرگە قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار**﴾ يەنى كېچىدە مۇئەييەن بىر ۋاقىت بەلگىلىمەستىن ئۇنىڭ سىلەرگە قولاي بولغان قىسمىدا ئورنىڭلاردىن تۇرۇپ، تەھەججۇد نامىزىدىن سىلەرگە قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار.

﴿**اللە بىلىدۇكى، بەزىڭلار كېسەل بولۇپ قالىسىلەر، بەزىلەر اللەنىڭ پەزلىنى تىلەپ (يەنى تىجارەت قىلىپ) يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر اللەنىڭ يولىدا جىھاد قىلىدۇ**﴾ يەنى اللە بىلىدۇكى، كەلگۈسىدە بۇ ئۈممەتنىڭ ئىچىدە تەھەججۇد نامىزىنى ئوقۇيالماسلىقتا ئۆزرۆلۈك كىشىلەر بولىدۇ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى كېسەل سەۋەبىدىن تەھەججۇد نامىزى ئوقۇيالمايدۇ، بەزىلەر تىجارەت ۋە تىرىكچىلىك يوللىرىدا اللە نىڭ پەزلىنى تىلەپ يەر يۈزىدە سەپەر قىلىدۇ. يەنە بەزىلەر اللە يولىدا جىھاد قىلىشتىن ئىبارەت ئۈستىلىرىگە يۈكلەنگەن ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىنى ئادا قىلىش بىلەن بولۇپ قالىدۇ.

بۇ ئايەت بەلكى بۇ سۈرىنىڭ ھەممىسى مەككىدە نازىل بولغان، بۇ ۋاقىتتا تېخى جىھاد يولغا قويۇلمىغان ئىدى. بۇ ئايەت پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەرلىكىنى كۆرسىتىدىغان ئەڭ چوڭ دەلىللەرنىڭ بىرىدۇر. چۈنكى بۇ ئايەت كەلگۈسىدە يۈز بېرىدىغان غەيىب ئىشلاردىن خەۋەر بېرىدۇ. شۇڭا اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿**شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭدىن (يەنى تەھەججۇد نامىزىدىن) قولاي بولغاننى ئوقۇڭلار**﴾ يەنى كېچىدە سىلەرگە قولاي بولغان ۋاقىتتا ئورنىڭلاردىن تۇرۇپ ناماز ئوقۇڭلار. ﴿**(پەرز) نامازنى ئادا قىلىڭلار، زاكاتنى بېرىڭلار**﴾ يەنى سىلەرگە پەرز قىلىنغان نامازنى ئوقۇڭلار. پەرز قىلىنغان زاكاتنى بېرىڭلار. بۇ ئايەت زاكاتنىڭ پەرز قىلىنىشىدىكى مەككىدە نازىل بولغان ئايەت دېگۈچىلەرنىڭ دەلىلىدۇر. لېكىن، زاكات بېرىلىدىغان مالنىڭ ئۆلچىمى ۋە مىقدارى توغرىسىدىكى ئايەت مەدىنىدە نازىل بولغان. ئىبنى ئابباس، ئىكرىمە، مۇجاھىد، ھەسەن ۋە سەلەپ ئۆلىمالىرىدىن بىر قانچە كىشىلەر: بۇ

[1] سۈرە ئىنسان 30 ـ ئايەت.

www.munber.org

ئايەت ھەقىقەتەن بۇنىڭدىن ئىلگىرى الله نىڭ مۇسۇلمانلارغا كېچىدە ناماز ئوقۇشنى پەرز قىلغان ھۆكمىنى ئەمەلدىن قالدۇردى، دەيدۇ.

ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆزىدىن پەرزلەر ھەققىدە سوراپ كەلگەن سەھرالىق ئادەمگە: «بىر كېچە - كۈندۈزدە بەش ۋاخ ناماز ئوقۇيسەن» دەپ جاۋاب بەرگەن. ئۇ ئادەم: مەن ئوقۇشقا تېگىشلىك بەش ۋاخ نامازدىن باشقا نامازمۇ بارمۇ؟ دەپ سورىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ياق، لېكىن نەپلە ناماز ئوقۇساڭ بولىدۇ» دېدى.

سەدىقە بېرىشكە ۋە ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇش توغرىسىدا

﴿اللهغا قەرزى ھەسەنە بېرىڭلار (يەنى اللهنىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ياخشىلىق يوللىرىغا پۇل - مال سەرپ قىلىڭلار)﴾ يەنى الله يولىدا سەدىقە بېرىڭلار، شەك - شۈبھىسىزكى، الله ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئەڭ ياخشى، ئەڭ تولۇق رەۋىشتە بېرىدۇ. الله تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى الله غا قەرزى ھەسەنە بېرىدىكەن (يەنى الله نىڭ يولىدا پۇل - مېلىنى خۇشاللىق بىلەن سەرپ قىلىدىكەن)، الله ئۇنىڭغا نەچچە ھەسسە (يەنى ئون ھەسسىدىن يەتتە يۈز ھەسسىگىچە) كۆپ قايتۇرىدۇ﴾[1].

﴿ئۆزەڭلار ئۈچۈن (دۇنيادا) قايسىبىر ياخشى ئىشنى قىلساڭلار، اللهنىڭ دەرگاھىدا تېخىمۇ ياخشى، تېخىمۇ كاتتا ساۋابقا ئېرىشىسىلەر (دۇنيا بولسا پانىيدۇر، ئاخىرەت بولسا باقىيدۇر، ياخشى بەندىلەر ئۈچۈن اللهنىڭ دەرگاھىدىكى ساۋاب ھەممىدىن ئارتۇقتۇر)﴾ يەنى سىلەرنىڭ ئىلگىرى قىلغان پۈتۈن ياخشى ئىشلىرىڭلارنىڭ ساۋابى ئۆزەڭلەرگە قايتىدۇ. ئۇ دۇنيادا ئۆزەڭلار ئۈچۈن ئېلىپ قالغان نەرسىدىن كۆپ ياخشىدۇر.

ئەبۇيەئلا. ھارىس ئىبنى سۇۋەدتىن ئابدۇللانىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام:« سىلەرنىڭ قايسىڭلارغا ئۆزىنىڭ مال - مۈلكى ئۆزگە ۋارىسلىق قىلغۇچىنىڭ مال - مۈلكىدىن ياخشىدۇر» دېدى. ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىزنىڭ ئىچىمىزدە ئۆزىنىڭ مال - مۈلكىدىن ئۆزگە ۋارىسلىق قىلغۇچىنىڭ مال - مۈلكىنى ياخشى كۆرىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «نېمە دەۋەتقانلىقىڭلارنى بىلىپ سۆزلەڭلار» دېدى. ساھابىلار: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! بىز پەقەت مۇشۇنداق بولىدۇ دەپ قارايمىز، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شەك - شۈبھىسىزكى، سىلەرنىڭ بىرىڭلارنىڭ ئۆلۈشتىن ئىلگىرى سەرپ قىلغان مال - مۈلكى ئۆزىنىڭ ھېسابلىنىدۇ. دۇنيادا قالدۇرۇپ كەتكەن مال - مۈلكى بولسا، ۋارىسلىق قىلغۇچىنىڭ مال - مۈلكى بولىدۇ» دېدى.

﴿اللەدىن مەغپىرەت تىلەڭلار، اللە ھەقىقەتەن ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر﴾ يەنى الله نى كۆپ ياد ئېتىڭلار، ئىشلىرىڭلارنىڭ ھەممىسىدە الله دىن كۆپ مەغپىرەت تىلەڭلار. شەك - شۈبھىسىزكى، الله مەغپىرەت تىلىگەن كىشىگە ناھايىتى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، ناھايىتى مېھرىباندۇر.

شۇنىڭ بىلەن سۈرە مۇززەممىلنىڭ تەپسىرى تۈگىدى. بارلىق ھەمدۇسانا ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله غا خاستۇر.

[1] سۈرە بەقەرە 245 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org